

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA KELISHIKLARNI XOTIRADA MUSTAHKAMLASHNING INNOVATSION METODLARI

Marupova Kamola Bohodir qizi

*Namangan viloyati, To‘raqo‘rg‘on tumani, 18-sonli umumiy o‘rta ta‘lim maktabining
boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kelishiklarni o‘rgatish jarayonida ularni inson tana a‘zolari bilan qiyoslash orqali eslab qolishning assotsiativ metodidan foydalanish yoritiladi. Ushbu yondashuv grammatik bilimlarni samarali mustahkamlash, mavhum tushunchalarni aniq obrazlar orqali oson o‘zlashtirish va o‘quvchilarda ijodiy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiladi.*

Kalit so‘zlar: *kelishiklar, boshlang‘ich ta‘lim, assotsiativ metod.*

Аннотация: *В данной статье рассматривается использование ассоциативного метода запоминания надежей у учащихся начальных классов путём их сопоставления с частями человеческого тела. Такой подход способствует эффективному закреплению грамматических знаний, облегчает усвоение абстрактных понятий через наглядные образы и развивает творческое мышление у детей.*

Ключевые слова: *надежи, начальное образование, ассоциативный метод.*

Annotation: *This article explores the use of the associative method for memorizing cases in primary school students by comparing them with parts of the human body. Such an approach helps effectively consolidate grammatical knowledge, facilitates the understanding of abstract concepts through visual images, and fosters creative thinking in pupils.*

Keywords: *cases, primary education, associative method.*

Kirish

Boshlang‘ich ta‘lim jarayonida ona tili fanining o‘rni beqiyos bo‘lib, u nafaqat o‘quvchilarning savodxonligini shakllantirish, balki ularning nutqiy, mantiqiy va ijodiy tafakkurini rivojlantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ona tili grammatikasi bo‘limida kelishiklarni o‘rgatish alohida murakkablik kasb etadi, chunki boshlang‘ich sinf o‘quvchilari grammatik tushunchalarni ko‘pincha mavhum tarzda qabul qiladilar. Bu esa ularning ongida mavzuni mustahkamlashda qiyinchilik tug‘dirishi mumkin.

Shu bois ta‘lim jarayonida innovatsion metodlardan, xususan, assotsiativ yondashuvdan foydalanish alohida ahamiyatga ega. Kelishiklarni inson tana a‘zolari bilan qiyoslash orqali o‘quvchilarning vizual va assotsiativ xotirasi faollashadi, natijada mavzu osonroq eslab qolinadi. Bunday metod nafaqat bilimlarni yodda saqlashni yengillashtiradi, balki o‘quvchilarda mavzuga qiziqish uyg‘otib, ularning darsdagi faolligini oshiradi.

Shu ma’nodagi kelishiklarni o‘rgatishda assotsiatsiyaga asoslangan usul boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun qulay, samarali va ta’limiy ahamiyatga ega bo‘lgan metodik yondashuv sifatida e’tirof etilishi mumkin.

Bugungi kunda ta’lim jarayonida o‘quvchilarda mustahkam bilim, ko‘nikma va malakalarni shakllantirish uchun turli innovatsion yondashuvlardan foydalanish zarurati ortib bormoqda. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga grammatik tushunchalarni, xususan, kelishiklarni o‘rgatishda ko‘pincha qiyinchiliklar kuzatiladi. Chunki kelishiklar mavhum grammatik kategoriya sifatida o‘quvchilarning xotirasida uzoq vaqt saqlanmaydi va ular tez-tez chalkashib ketishi mumkin.

Shunday sharoitda ta’lim jarayonida assotsiativ metodlardan foydalanish, ya’ni kelishiklarni inson tana a’zolari bilan qiyoslash orqali tushuntirish, o‘quvchilarda mavzuni qiziqarli va yodda qolarli tarzda o‘zlashtirish imkonini beradi. Bunday yondashuv nafaqat grammatik bilimlarni oson o‘zlashtirishga, balki o‘quvchilarda vizual va obrazli tafakkurni rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

Demak, kelishiklarni o‘rgatishda interfaol va innovatsion metodlardan foydalanish boshlang‘ich ta’lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biri bo‘lib, mazkur mavzuni dolzarb ahamiyat kasb etuvchi ilmiy-metodik masala sifatida o‘rganishga asos bo‘ladi.

Asosiy qism

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun kelishiklarni o‘rganish jarayonida an’anaviy yodlash usullari ko‘pincha yetarli samara bermaydi. Chunki kichik yoshdagi bolalar mavhum grammatik tushunchalarni qiyinchilik bilan qabul qiladilar. Shu bois ularni o‘quvchilarga sodda, qiziqarli va yodda qolarli obrazlarda yetkazish samarali natija beradi.

Shunday yondashuvlardan biri – **assotsiativ metod**, ya’ni kelishiklarni inson tana a’zolari bilan qiyoslashdir. Bu metod orqali mavhum tushunchalar ko‘rgazmali va hayotiy obrazlarga bog‘lanadi, natijada o‘quvchilar mavzuni tezroq va mustahkamroq o‘zlashtiradilar.

Quyida kelishiklarni tana a’zolari bilan qiyoslash misollari keltiriladi:

– **Bosh kelishik – boshimiz.** Bosh inson tanasining asosiy qismi hisoblanadi. Bosh kelishik ham gapning bosh unsurlaridan biri sifatida asosiy ahamiyat kasb etadi.

– **Qaratqich kelishigi – ko‘zimiz.** Ko‘z orqali biz narsaning kimga yoki nimaga tegishli ekanini bilamiz. Qaratqich kelishigi ham aynan tegishlilik ma’nosini bildiradi.

– **Tushum kelishigi – og‘zimiz.** Og‘iz orqali ovqat yoki so‘z ichkariga “tushadi”. Shu kabi tushum kelishigi ham to‘g‘ridan-to‘g‘ri ob’ektni bildiradi.

– **Jo‘nalish kelishigi – tomog‘imiz.** Tomoq orqali yo‘nalish aniq seziladi, narsalar biror yoqqa qarab harakat qiladi. Jo‘nalish kelishigi ham qayerga?, kimga? kabi savollarga javob beradi.

– **O‘rin-payt kelishigi – qornimiz.** Qorin narsalarning joylashuv o‘rni bo‘lgani kabi, o‘rin-payt kelishigi ham qayerda?, qachon? savollariga javob beradi.

– **Chiqish kelishigi – oyoqlarimiz.** Oyoqlar yordamida biz qayerdandir chiqamiz, ketamiz. Bu kelishik ham qayerdan?, kimdan? savollariga javob beradi.

Mazkur usuldan foydalanishda quyidagi metodik tavsiyalarni qo‘llash mumkin:

1. **Ko‘rgazmali vositalardan foydalanish.** O‘qituvchi inson tanasi sxemasi tasvirlangan rasmni ko‘rsatib, unga kelishik nomlarini joylashtiradi. Bu vizual xotirani kuchaytiradi.

2. **Interfaol mashg‘ulotlar.** O‘quvchilarni guruhlariga bo‘lib, har bir guruhga ma‘lum bir kelishik va tana a‘zosi beriladi. Ular o‘z kelishigini tushuntirish uchun kichik taqdimot yoki rol o‘ynashadi.

3. **Ijodiy topshiriqlar.** O‘quvchilardan kelishiklar va tana a‘zolari asosida she‘r, kichik hikoya yoki rasm yaratish so‘raladi. Bu ularning ijodkorligini rivojlantiradi.

Bunday yondashuv boshlang‘ich ta‘lim jarayonida grammatik bilimlarni mustahkamlash bilan birga, bolalarning qiziqishini oshiradi, ularni darsga faol jalb etadi hamda o‘quv jarayonini qiziqarli o‘yin tarzida tashkil qilish imkonini beradi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining psixologik xususiyatlari shuni ko‘rsatadiki, ular mavhum bilimlarni qiyinchilik bilan o‘zlashtiradilar, lekin konkret obrazlar orqali tezroq yodlab qoladilar. Shu sababli kelishiklarni tana a‘zolari bilan bog‘lash usuli – kognitiv psixologiyada “assotsiativ xotira” tamoyiliga asoslanadi. Bu tamoyilga ko‘ra, yangi ma‘lumotlar ilgari mavjud obrazlar va tasavvurlar bilan bog‘lanadi, natijada bilimlar osonroq eslab qoladi.

Assotsiatsiya metodi nafaqat kelishiklarni yodlashda, balki bolalarda:

- mantiqiy tafakkurni rivojlantirish,
- obrazli idrokni mustahkamlash,
- nutqiy faoliyatni faollashtirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Metodni qo‘llashning amaliy shakllari:

1. **“Tana xaritasi” mashg‘uloti.** O‘quvchilar sinf doskasiga chizilgan inson tanasiga kelishiklarni joylashtiradilar. Masalan, bosh qismiga “bosh kelishik”, ko‘z qismiga “qaratqich kelishigi” yoziladi. Bu ko‘rgazmalilikni kuchaytiradi.

2. **Rol o‘ynash o‘yinlari.** O‘quvchilar tana a‘zolari obrazida chiqib, kelishiklarni “gapiradilar”. Masalan, “Men boshman – bosh kelishikman, gapning asosiy qismiman”. Bu interfaol metod ularni qiziqishni yanada oshiradi.

3. **Integratsiyalashgan yondashuv.** Kelishiklarni faqat ona tili darsida emas, balki tasviriy san‘at, musiqa va hatto jismoniy tarbiya mashg‘ulotlarida ham mustahkamlash mumkin. Masalan, tasviriy san‘atda bolalar tana a‘zolari va kelishiklarni rangli rasm sifatida tasvirlaydi.

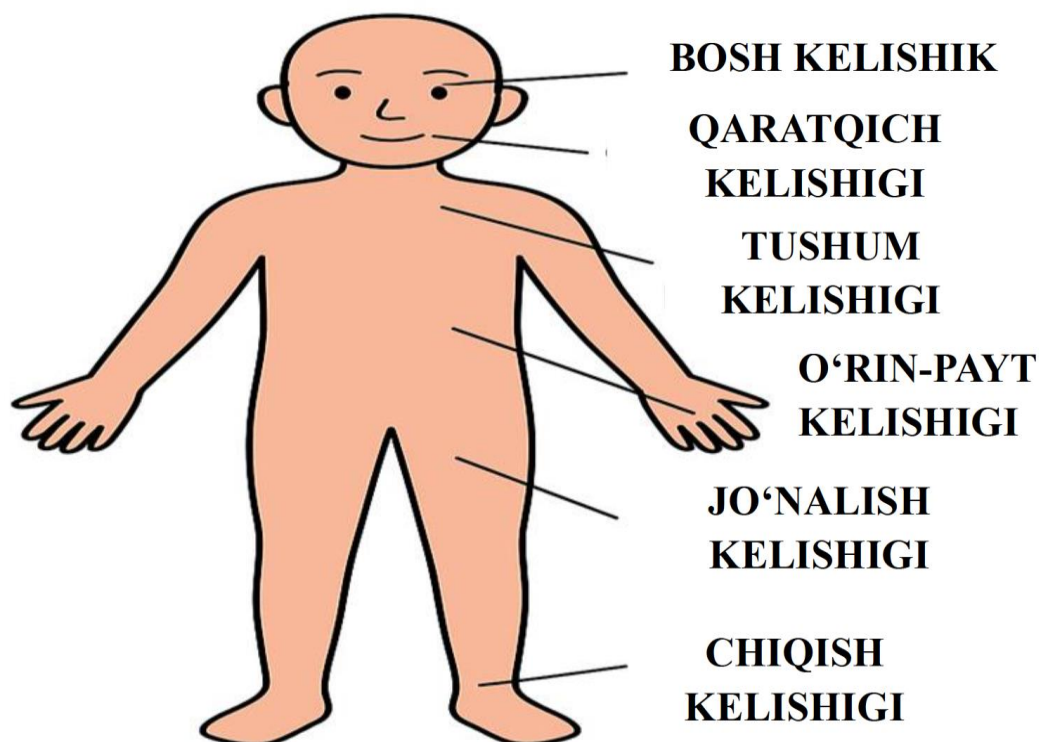
4. **Ijodiy topshiriqlar.** O‘quvchilardan “Kelishiklar oilasi” haqida kichik hikoya yozish yoki rasm chizish so‘raladi. Bu orqali bolalar nafaqat eslab qoladi, balki grammatik qoidalarni ijodiy qo‘llashni o‘rganadilar.

Metodning afzalliklari:

- Kelishiklarni yodlash jarayoni oddiy va qiziqarli bo‘ladi;
- Bolalarda darsga nisbatan ijobiy motivatsiya shakllanadi;
- Mavhum tushunchalar aniq obrazlarga aylantiriladi;
- Nutqiy va ijodiy ko‘nikmalar rivojlanadi.

1-rasm

KELISHIKLAR

Kelishiklarni samarali o‘rgatishda obrazli yondashuvdan keng foydalanish lozim. Ko‘rgazmali vositalar, jadval va plakatlardan foydalanish dars samaradorligini oshiradi. Interfaol metodlar, o‘yin texnologiyalari va animatsiyalar orqali mavzu bolalar uchun qiziqarli bo‘lishi ta‘minlanadi. Har bir kelishikka oid misollarni o‘quvchilarning kundalik hayotidan tanlash, individual yondashuv asosida mashqlar tashkil etish, shuningdek, multimediyadan foydalanish ham tavsiya etiladi.

Xulosa

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga grammatik mavzularni, xususan kelishiklarni o‘rgatishda qiyosiy-assotsiativ metodlardan foydalanish ta‘lim samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biridir. Kelishiklarni inson tana a‘zolari bilan bog‘lash orqali o‘quvchilar mavhum grammatik qoidalarni aniq va hayotiy obrazlar asosida idrok etadilar hamda xotirada mustahkam saqlab qoladilar. Bu metod o‘quvchilarda nafaqat bilimlarni samarali o‘zlashtirish, balki xotira, obrazli tafakkur, ijodiy yondashuv va nutqiy faoliyatni rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

Shunday qilib, ta‘lim jarayonida bunday innovatsion va interfaol usullardan foydalanish boshlang‘ich ta‘lim sifatini oshiradi, o‘quvchilarni darsga qiziqtiradi va ularning bilimlarini amaliy hayotga tatbiq etish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu bois ushbu metodni boshlang‘ich ta‘lim amaliyotida keng joriy etish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta‘limi vazirligi. Boshlang‘ich ta‘lim davlat ta‘lim standarti. – Toshkent, 2021.
2. G‘ulomov A., G‘ulomova X. Ona tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2010.
3. Yo‘ldoshev J. Ona tili ta‘limida innovatsion yondashuvlar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
4. Qodirova M. Boshlang‘ich ta‘lim psixologiyasi. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2017.
5. Hasanov U. Didaktika asoslari. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2015.
6. Nazarova D. Boshlang‘ich sinflarda ona tili darslarini tashkil etish. – Toshkent: Ilm Ziyo, 2020.
7. Mahmudov N. Ona tili va adabiy ta‘limda grammatik bilimlar. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2012.
8. Karimova S. Kognitiv psixologiya asoslari. – Toshkent: Sharq, 2019.
9. Shodmonov Q., Jo‘rayev R. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
10. O‘rinboyeva D. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2019.